

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ պատուական հայրապետներու շարքին, ամենէն ակնաւոր, առաքինութեամբ փայլած եւ խոնարհութեամբ սիրուած կաթողիկոսներէն մին է Ս. Ներսէս Դ. Կլայեցի կամ Շնորհալի: Ծնած է 1102ին: Իր ապրած եւ գործած ժամանակը եղած է Հայոց պատմութեան խառն եւ դառն ժամանակաշրջան մը: Հայ հոգեւոր գրականութեան րազմաբիւ գոհարներ, շարականներ, իր գրչին արդիւնքն են վասն զի ինք հոգեգրած է գանոնք: Ինչպէս «Առաւօտ լուսոյ», «Այսօր Աննառ», «Հաւատով Խոստովանիմ»:

Հմուտ Աստուածաբանութեան, գրած է նաեւ նամակներ Բիւզանդացոց Կիր Մանուէլ Կոմնենեան կայսեր, մեկնողական գործեր, Յիսուս Որդի, ռոտանաւոր ձեւով ամբողջ Ս. Գրոց պատմութիւնը եւ Ողբ Եղեալիոյ: Ուսուցողական իմաստով հանելուկներ փոքրահասակներու համար:

Գրող եւ մտաւորական Գրիգոր Մագիստրոսէ ետք, Պահլաւունի տոհմը վերստին հրապարակ եկաւ եւ ինչպէս Գրիգոր Վկայաւէր, Գրիգոր Տղայ կամ Ապիրատ, Հայ ժողովուրդին եւ Հայց. եկեղեցիին ծառայութեան մէջ ինքզինքնին նշանաւորեցին: Պահլաւունի տոհմէն ամենէն ակնառու եւ համբաւուած ներկայացուցիչն է Ս. Ներսէս Շնորհալի որ կաթողիկոսական գահ քարձրացաւ իր շնորհաշատ եղբորմէն վերջ:

Վախճանած է 1173ին: Մեր պատմիչները եւ ժամանակագրերը խոր հիացումով կը խօսին իր մասին, իբրեւ նոր լուսաւորիչ Տանս Թորգոմայ: Ահաւասիկ քանի մը մէջքերումներ:

«Սուրբն Ներսէս առաւելեալ էր իմաստութեամբ քան զհոլովս ի ժամանակի

անդ, ոչ միայն քան Հայոց վարդապետս այլ քան զՅունաց եւ զԱսորոց. այնքան մինչ զի համբաւ իմաստութեան նորա տարածեցաւ ընդ ամենայն ազգս» (Կիրակոս պատմիչ Գանձակեցի):

«Նրանելի հայրս ի նուագեալս ժամանակի յորժամ ձեռն մեղաց տիրէր աշխարհիս, եւ մէզ թշուառութեան պաշարէր մեզ, երեւեցաւ ջահաւորեալ վարդապետութեամբ եւ լուսակրօն վարուք եւ փարատեաց աշխարհէ զմրիկ մեղացն եւ վերստին կանանչացոյց զմեզ ի ձմեռնային մեռելութենէն յանումն հոգեւոր հասակի» (Սամուէլ Անեցի):

«Գերապատիւ եւ գերաւորեալ հայրն մեր ըստ հոգւոյ եւ երկրորդ լուսաւորիչն սուրբ եկեղեցւոյ ի զարմէ եւ ի շնորհէ սրբոյն Գրիգորի փայլեալ, կորովամիտ եւ համեղաբան կաթողիկոսն Հայոց» (Յովհաննէս Ծործորեցի):

«Տէր Ներսէս Կաթողիկոս փայլեալ աշխարհի ամենայն առաքինութեամբ եւ գիտութեամբ» (Մխիթար Այրիվանեցի):

Յիսուս Որդի երկար քանաստեղծութեան մասին Հայր Ղեւոնդ Ալիշան Շնորհալի եւ Պարագայք Իւր գրքին մէջ էջ 244 կ'ըսէ. «Նոր իմն տեսակ դրախտ կորուսեալ է սա, հինգ դար աւելի առաջ քան զՄիլտոն հանճարեալ, յորում ոչ Ադամայ պատուիրազանցութիւնն միայն այլ եւ անոր բոլոր սերնդեան յանցանքը ինք իբրեւ մեղապարտ կ'ողբայ եւ կ'աղօթէ Աստուծոյ գթութեան եւ Քրիստոսի կենսագործութեանը»: Փոքր մէջքերում մը աւելի կրնայ յստակացնել քանաստեղծին ներշնչումի խորութիւնն ու արտայայտութեան վսեմութիւնը:

«Արժանացոյ յոյժ խոնարհին Դան զքնաւից թերեւս յետին.

Միայն ի թիւ օղեաց դասին
Կացո եւ զիս յաջակողմին,
Եւ լսեցո ըզցնծալին
Ձերանաւէտ ձայնըն քոյին»:

Ս. Ներսէս Շնորհալոյն գրութիւնները այնքան յարգ վայելած են ժողովրդեան մէջ որ Յիսուս Որդին սկիզբէն եւեթունեցած է բազմաթիւ Տպագրութիւններ. Ամսաթերտամի մէջ 1660ին, Ոսկան վարդապետի ձեռամբ տպագրուած է: Յետ այնու բազմաթիւ տպագրութիւններով լոյս տեսած է ի Կ. Պոլիս 1724էն ետք: 1792ին տպագրուած է ի Մատրաս, ապա 1785ին ի Բեթերսպուրկ: Ի Վենետիկ 1830ին:

Ինչ կը վերաբերի վարդապետական - դաւանաբանական ուսուցումներուն, յստակ, կուռ, հասկնալի քացատրութիւններ են եւ ուղեցոյց իրմէ վերջ նոյն հարցերը քննողներուն համար. այսպէս օրինակի համար, մեր եւ այլ եկեղեցիներու միջեւ թիւրիմացութեան եւ վէճերու պատճառ հանդիսացած Քրիստոսի Մարդկային եւ Աստուածային բնութիւններուն մասին պարզորոշ կը քացատրէ. - «Ոչ վասն մարմնոյն թանձրացեալ Աստուածութիւնն Քրիստոսի եւ ոչ յաղագս Աստուածութեանն առ աշօք եղեալ մարմինն. այլ, Աստուած եւ մարդ, մարդ եւ Աստուած յերկուց բնութեանց միաւորեալ անճառ խառնմամբ: Բնութիւնքն, տեսութեամբ մտածութեամբ երկու, միաւորութեամբ մի. ոչ լոկ մի, այլ միացեալ յերկուց անշփոթ խառնմամբ»:

Օրինակ մը եւս հանելուկներէն.

«Այբն առաջին ըզեզ, Տըղայ
Հանէ իմաստըն գերակայ:
Այբն անըսկիզբն ասէ Աստուած,
Ահեղ բնութիւն, ոչ արարած»:

Ս. Ներսէս Շնորհալի, յառաջացեալ տարիքին, ձեռնամուխ եղած է մեկնելու Մատթէոսի Աւետարանը: Սակայն չէ կրցած ամբողջացնել, թերեւս վարչական

գործեր, կամ վաղահաս մահը արգելք եղած են: Կարող եղած է մեկնել միայն առաջին հինգ գլուխները, յստակ, հիմնալի, իրեն յատուկ ոճով եւ իմաստներու քացատրութեամբ: Սոյն մեկնութեան սկիզբը սակայն, Ս. Ներսէս Շնորհալի կը խօսի Աւետարաններու սկիզբը ծաղկողներու, այսինքն մանրանկարիչներու նկարներուն մասին, «Մեկնութիւն տասն խորանաց» մականուամբ: Այս գրութեան մէջ Շնորհալին ի յայտ կու գայ իրրեւ նորք արուեստագէտ նաեւ գնահատելու համար նկարներ եւ գոյներու ներդաշնակութիւն: Ծանօթ է թէ Շնորհալին նաեւ բազմաթիւ շարականներ ոչ միայն յօրինած, այլ նաեւ եղանակած է: Իսկ այստեղ նկարչական իր հմտութիւնն ալ ցոյց կու տայ: Մանրանկար խորաններուն մէջ տեսանելի թշնամագիներն ու այլ կերպարանքներ կը նկարագրէ, այդ բոլորը խորհրդանշական իմաստներ ունին, ինչպէս ի յայտ կու գայ երբ կարդանք Շնորհալիի հետեւեալ գրութիւնը: (Կը ներկայացնեմ աշխարհաբար թարգմանութեամբ).--

ՄԵՆՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱՍԸ ԽՈՐԱՆՆԵՐՈՒ

Աստուածային մատեաններն ու իմաստի հոգեբուղիս վարդապետութիւնները, պաշտելի Ս. Երրորդութեան մշտնջենաւորման մասին կը քարոզեն: Աստուած յաւիտեանպէս բարի է. ոչինչէն գոյացուցած ըլլալով բոլոր էութիւնները. արարչագործ է եւ խնամածու բարութեամբ: Բանական անձնիշխան էակները երբ խոտորին ուղիղ ճանապարհէն, ողորմած արարիչը իւրական մարդասիրութեամբ, բարին ցոյց տալով, կը յիշեցնէ որ ողջանալ կամենան, հաւատով: Թէեւ մարդկային բնութիւնը, անխորհրդութեամբ անասնական անարգութեամբ կը դիմէ դէպի ապականութիւն եւ մահ. սակայն բարեբարը ամենեցուն, մարդը իր պատկերին համաձայն ստեղծած ըլլալով,

քարեհոգութեան պատճառաւ իր փրկութեան ուղեցոյց տուաւ, քնակութիւնը դրախտ նշանակելով եւ կենաց ծառը անոր անմահութեան առիթ, որպէս զի վայելչութեան այս վայրին մէջ, կենաց կերակուրը փնտռէ եւ դառնայ իր սեպհական փառքին:

Իսկ մարդը, իր փառքէն ինկած, քանական ուրիշ էակ մը, ըստ իր կամակորութեան, իրեն առաջնորդ ունենալով, մոլորութեան հազարաւոր ուղիներ քացաւ իր առջեւ, չարութիւնը քազմապատկելով, իր իսկ փրկութեան թշնամին գտած եղաւ: Այլ սակայն քարութիւնը որ մշտնջենական բարիէն կը բխի, երբեք չցամաքեցաւ. Աստուծոյ շնորհները երբեք չի շիջեցան մեր բնութենէն, մինչեւ որ Տիրոջ անսահման գթութեան աղբիւրը քացուեցաւ: Եկաւ խորհուրդին յայտնութեան ժամանակը որ նախ ժողովուրդէն ծածկուած էր երկար ժամանակ: Բնութիւնը ստեղծողը, գնահատեց մարդկային բնութիւնը: Միածին Որդին մեր բնութիւնը առնելով, անշփոթ խառնամար, եկաւ մեր փրկութեան համար որ լրումն է Հօր եւ Ս. Հոգւոյն հանութեան: Մեր սկզբնատիպը որ Հօր պատկերն է, մեր կարօտութեան ծարաւը յագեցուց, ոչ միայն ինքզինքը յայտնելով այլ մեր թշուառ եւ ամօթալի բնութեան յաղորդ դարձնելով իր անգուգական Աստուածային փառքը: Մեզ Աստուածային գլխոյն մարմին եւ անդամ կազմեց, ցուցնելով միանգամայն քաղձալի Աստուածային անմահական կերակուրը որ կենաց փայտը մեզ համար պաղաքեբեց եւ այս՝ Աստուծոյ փառքին փրկագործութեան պատմութիւնն է:

Մեկնութեան համար մեզի առաջադրուած Մատթէոսի Աւետարանը, այս աւետիսը ծածկեալ ունի իր մէջ: Այստեղ իմանալի դրախտին մէջտեղ գետեղուած է կենաց ծառը, Տիրոջ տունէն կը բխի այն

ջուրը որ յաւիտենական կեանք կու տայ: Դրախտը Սրովրեական բոցեղէն սուրով եւ վախազդեցիկ կրակով չէ ցանկապատուած այլ հեշտալի եւ ծաղկեքանգ նկարներով ու խորաններու պանուճագարդ գոյներու կերպագրութեամբ կը ներկայացուի:

Կարգ մը բոյսեր, կենդանիներ, սիւներ, սեղաններ եւ ծաղիկներ, խորին խորհուրդ, անյայտ իմաստ ու ծածկեալ մտածումներ ունին որոնք ի գուր տեղ պէտք չէ զանց առնել:

Աշխարհի մէջ ամէն ինչ կարելի է երկուքի բաժնել: 1.- Կարեւորը եւ 2.- Հանելին կամ վայելելիքը: Կարեւոր ու հարկաւոր են լոյսը, օդը, հողը որմէ հաց կը ստանանք, եւ ջուրը առանց որու չենք կրնար ապրիլ:

Իսկ վայելչութիւնը, հեշտալիներն ու փափկացուցիչներն են, ինչպէս օրինակ գինի, միրգ, համեմներ, խորտիկներ, գոյներ, երաժշտութիւն որոնք մեր զգայարաններուն հանդիմ կը պատճառեն: Թէեւ այս վերջիները կարեւոր չեն թուիր ըլլալ, սակայն օգուտ ունին կատարելութեան հասնելու համար, յատկապէս երբ երեւելի գոյներով, համով, հոտով, լսելով վերաթեւեմք դէպի հոգեւորը, յաւիտենական Աստուծոյ իմանալի վայելչութեան, որուն «ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուաւ եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ գոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց»:

Աստուած Իսրայէլի ժողովրդեան կը դաստիարակէր Տաճարին եւ անոր զարդերուն հիացմամբ, ընչասէրներուն երկրաւոր մարմնաւորը հոգեւորի փոխելու առնչութեամբ ըսաւ. — «Երբ, վաճառեա գոր ինչ ունիմ աստ, եւ յերկինս դիր գանձ»:

Այս կապակցութեամբ, Աւետարանին ծաղկողներն ու նկարիչները, զանազան ներկերով, գոյնգոյն ծաղիկներով, պէս պէս յօրինուածքներ նկարեցին, երկնայիններու եւ երկրայիններու կանխա-

ձայնութեամբ, առափնութիւններու ակնկալութեամբ: Անպակաս գեղեցկութիւնները ուրեմն, հոգեւոր վայելչութիւն են, յառաջիկային աւելի կ'իմանանք այս մասին, նաեւ ծաղկողներու միջոցաւ:

Ինչո՞ւ տասը խորաններ կան:

Գրուած է թէ եգիպտացւոյ Կարպիանոս, եկեղեցական պատմութեան հմուտ եւ իմաստասէր Նսեփոստէն խնդրեց որպէս զի ուսումնասիրէ աւետարաններուն անսխալ համաձայնութիւնը, թէ ո՞ր կը միաբանին չորսը եւ կամ երեքը, ո՞ր յատուկ խօսքերը առանձնացուած են. գլուխներուն համարները ցանկագրէ որպէս զի հերետիկոսները չգողման եւ իւրաքանչիւր աւետարան դիւրաւ կարդացուի առանց մոլորութեան: Նսեփոս կատարեց Կարպիանոսի խնդրանքը տասը կանոն գրելով հաւաստի գրութեամբ, ինչպէս Նւթադ երանելին Գործք Առաքելոցը, Կաթողիկոսայց եւ այլ նամակները ենթադրածնա՞ծ էր, ընդդէմ Սաքիանոսականներուն եւ ուրիշ հերձուածողներու: Տասը՝ խորհրդալի եւ սրբազան թիւ է եւ Աստուածային նուէր, ըստ տասնաբանայ պատուիրաններուն եւ ըստ սրահի խորանին, ըստ մարմնի տասը մատներուն: Եթէ ոեւէ մէկը ուզէ, կրնայ անցնել տասնեակին պատիւը:

Առաջին խորանին վրայ, կ'ըսուի թէ անմատչելի լոյս, Աստուած կը բազմի:

Երկրորդ եւ երրորդ խորանին վրայ, անմարմնականներուն միջին եւ վերջին փահանայութիւնը կը բազմի:

Չորրորդը՝ դրախտն է:

Հինգերորդը՝ Նոյի Տապանը:

Վեցերորդը՝ Արրահամին:

Եօթներորդ եւ ութներորդ՝ Մովսէսին, եւ սրբութիւն սրբոց եւ արտաքին խորան:

Ինններորդը՝ Սողոմոնեան խորան: Տասներորդը՝ ամենակատար եւ լի ճշմարտութեամբ սուրբ եւ կաթողիկէ եկեղեցին որ կը պարփակէ ամենքին խորհուրդը: Խորան կ'ըսուին որովհետեւ ամենքն ալ խորհրդական են: Խորհուրդը ամենքին յայտնի չէ, քիչերուն միայն եւ ամենքը բովանդակող Աստուծոյ միայն:

Արդ՝ այս խորաններուն համար գոյներու չորս երանգներ գործածուած են. կարմիր, կանաչ, սեւ, կապոյտ, եւ չորսերէն գատ առանձինն, ծիրանի: Այս խորաններուն համար չորս ծառեր կան. արմաւենի, ձիթենի, շուշան, նոնենի եւ դարձեալ արմաւենի: Կան նաեւ հինգ թռչնազգիներ. գոյգ սիրամարգ, աղաւնի, կախաւ, ափաղաղ, ձկնափաղ, նաեւ մրտի* որ բաղի նմանող ձկնափաղ է:

Արդ՝ Առաջին խորանը միօրինակ, համակ ծիրանի յօրինուածք ունի որ կը նշանակէ Աստուածային գահին հաստատութիւնը, անպատմելի խորանը ուր միայնակ կը շրջի սուրբ երրորդութիւնը, բոլոր արարածները դուրս ձգելով, ըստ որում ծիրանի գոյնը ամենակալ, անսպառ, անվախճան թագաւորութիւն կը նշանակէ: Այս խորանը պարփակուած է առաջին վարագոյրով, բայց երեք դասք աթոռոց, սերովքէից եւ փերովքէից անընդմիջաբար կը վայելեն ըստ իրենց կարողութեան Աստուածային փառքը:

Իսկ երկրորդ եւ երրորդ խորանները կանանչով եւ սեւով նկարուած են, կը յայտնեն միջին եւ վերջին փահանայապետութիւնները: Կանանչը անոնց մշտական անմահութիւնը, իսկ սեւը Աստուծոյ անհասութիւնը կը խորհրդանշէ որ ծածկուած է անոնցմէ, վասն զի եկեղեցիով յայտնեց բազմապատիկ իմաստութիւնը Որդւոյն մարդեղութեամբ:

* Յովհաննէս Նրզնկացին իր տասը խորան գրութեան մէջ, կ'ըսէ թէ մրմտումք կը նշանակեն կամ կը խորհրդանշեն Աւետարանիչները: Բաղի նման թռչուն մը:

Կամարները երեք են որովհետև անոնք գիտեին երրորդութեան անձնատրութիւնը սորվելով երեքսրբեան սերովքէնքէն ու քերովքէնքէն: Այս խորանին մէջ են արմաւենի ծառեր, սիրամարգներ. ծառերը բնութեամբ, տեղով եւ փառով անոնց բարձրութիւնը ցոյց կու տան. իսկ պտուղը ամենաբազմաթիւն օրհնաբանութիւն: Ոսկեփետուր եւ ոսկեփայլ պոչերը՝ անոնց մաքուր, ձոյլ եւ անարատ բնութիւնը կը նշանակէ:

Զորորդ խորանը, դրախտը կը խորհրդանշէ: Զորս սիւները չորս տարրերը կը տպաւորեն: Կապոյտ եւ սեւով գունատուած է, որովհետև Ադամէն եւ իր զաւակներէն անյայտացաւ դրախտին պայծառութիւնը: Տեսակ մը սեղան կայ իւրաքանչիւր խորանին մէջ. բոցավառ ըլլալը, ամամարմիններուն իմանալի կերակուրը կը նշանակէ քանի որ բանական պատարագ կը մատուցանեն Աստուծոյ: Ուրիշ խորաններ քիչ մը մթամած, խաչն ալ աղօտ կերպով կամարներուն ներքեւ, Քրիստոսի խորհուրդը կը ցուցնէ որ կու գար ծածկապէս առաջին ժամանակին, վար իջնելով Աստուծմէ՝ հրեշտակներուն եւ անոնցմէ ալ՝ Ադամին:

Հինգերորդ խորանը աւելի կարմիր է որովհետև Նոյի տապանաւ եւ Արրահամի խորանաւ, պայծառացաւ Քրիստոսի արեան խորհուրդը եւ եկեղեցւոյ առաքինութիւնը որ է հաւատք: Վեցերորդ խորանի սիւններուն վերեւ, սեղանին բարձրացաւ, վասն զի սաքեկ տունկով, խոյին երեւմամբ, ծանուցուեցաւ Արրահամին, ըստ այնմ Արրահամ տեսաւ եւ ուրախ եղաւ: Այստեղ սիւններուն գոյնն ու որակը ի դէմս Քրիստոսի, Մեկիսեղեկի քահանայութիւնը կը նշանակէ: Այս խորանին մէջ ձիթեփնի ծառեր եւ շուշան ծաղիկներ կ'երեւին. ձիթեփնի խորհրդանշանն է նահապետներու քաղաքամանակեայ կեանքին, անոնք առաքինութեան ծաղիկը անթառամ կը

պահէին, ինչպէս ձիթեփնի կը պահէ իր վարսագեղ վայելչութիւնը, յետոյ ձիթեփնին պտուղէն լոյսի նիւթ կը գոյանայ որով կ'երեւին ինչ որ հաճոյ է Աստուծոյ, այսինքն առաքինութեան լոյսը, որ է պարագան Նոյի, Արրահամի, Իսահակի, Յակոբին եւ Յովսէփին: Իսկ Շուշանը երեք որակական արժէք ունի, սպիտակութիւն, դեղնութիւն եւ կարմրութիւն: Սպիտակը հարկաւ մաքրութիւն եւ պարզութիւն, դեղնութիւնը անոնց ժուժկալութիւնը կը նշանակէ, իսկ կարմրութիւնը՝ վաստակաբեկ գործեր, նաեւ խորհրդանշէ է արիւթեան: Շուշանի տեսակ մըն ալ որ ծովու ջուրերու մակերեսին վրայ կը վերանայ, ինչպէս որ նահապետները աշխարհիս ծովէն վերացան գործերով ու հաւատով: Անպատի շուշան ալ կայ որ անձրեւով կը ծաղկի, հեթանոսները բնական գիտութեամբ Աստուծոյ հաճոյացան, ինչպէս Կունեւիոս եւ շատ ուրիշներ: Շուշաններ ալ կան որոնք արեգակի ճառագայթներով կը ծաղկին երբ ուրիշներ կը թառամին: Անպատականներուն խումբը, Քրիստոսի սիրոյն բոցով զանազան փորձութիւններու համբերեցին, երբ մենք ծուլութեամբ ընդփոյթ կը թարշամինք:

Իսկ եօթներորդ խորանը, Մովսիսական խորաններուն պայծառութեան օրինակով է, գոց կապոյտ գոյնով, հինգ մասամբ զարդարուած, օրէնքը կը նկարագրէ որպէս զի սխալներու պատուիրազանցութեամբ թաւալգոր չըլլանք: Այստեղ կամարներուն ներքեւ կապոյտը կը հարստանայ, կարմիրը կը նուազի, քանի որ նշմարտութեան մասին մարգարէները գուշակեցին եւ ուրեմն ստուերական պէտք է ներկայացուին:

Անասուններու գոհ մատուցմամբ, ժողովրդեան մաքրութիւնը սակաւ կ'իրագործուէր: Եօթներորդ խորանին հաւագգինները, կարմրակտուց աղանձներ են, հովանի Ս. Հոգւոյն աշակերտողներուն,

ինչպես խորանին նարտարապետ Բեսելիէլ եւ Եղիաթ, մինչեւ Յեսու եւ Մովսէս:

Ութերորդ խորանին վրայ կախանք կը տեսնուին որոնք կը խորհրդանշեն անառակ կամ օտարագգի կիներ, ինչպէս Թամար, Րախաբ եւ Հոուք որովհետեւ կախաւ խառնասէր է եւ այլ թռչուններու ձուերը կը գողնայ սեփականացնելու, ինչպէս որ անոնք հնարիմացութեամբ, Արրահամի եւ զակին տունէն օրհնութեան պտուղը գողցան եւ Քրիստոսի նախամայր եղան: Աղանձներէն ոմանք սեղանին կը նային. կը խորհրդանշեն Մովսէս եւ այլ որոնց իբրեւ բարեկամ Աստուած խօսեցաւ, ինչպէս Յեսու եւ Դաւիթ որոնք Քրիստոսի մարդեղութիւնը գուշակեցին: Սեղանին վրայի երկու եղջիրները Մովսէսն ու Ահարոնն են որոնք ժողովրդեան իբրեւ առաջնորդ հակառակորդներու զսպիչ էին:

Իններորդ խորանը՝ տանալը կը խորհրդանշէ. առաւել պայծառ է երանգներով. սեւն ու կապոյտը կը նուազին, կարմիրը կը պայծառանայ, վասն զի կը մօտենայ Էմմանուէլի գալուստը, մարգարէներու զուակները կը զարգացնեն Աստուծոյ Որդւոյն վերաբերմամբ Աստուածաբանութիւնը, ըստ որում ահադղներն ալ նոյն նշանակութիւնը ունին, այսինքն արդարութեան արշալոյսին մօտենալը կը ձայնեն երբ աննառելի լոյսը պիտի երեւի. մահը ոտնահար պիտի ըլլայ, ըսելով, «ո՛ր է մահ յաղթութիւն քո»: Շատերը քաջալերուելով, անցաւոր կեանքը արհամարհեցին եւ առաքինի մահուամբ պսակուեցան, ինչպէս Մակարայեցւոց վկանները գուշակեցին Քրիստոսի մահը: Սեղանը թափուր է քանի որ արգիլուեցան իրենց ժամանակ պատարագ մատուցանելու սեղանին վրայ: Նոնքնի ծառերը, մարգարէական խօսքերու խորհրդանշիչ են որոնք առակներու կեղեւով կը ծածկէին հեթանոսներուն տրուած աւետիսին քաղցրութիւնը, հրէից ջամբելով

սպառնալիքներու դառնութիւնը. իրօք վրայ հասան վիշտերու փշտոնասկ խոշորութիւն եւ գիրութիւն: Այստեղ ներքեւէն վեր բարձրացող արմատներն կը բացայայտէ գժաւիթ առ այն թէ «նշմարտութիւն յերկրէ բուսաւ, արդարութիւն յերկնից երեւեցաւ»: Այսպէս ուրեմն իններորդ խորհրդական խորանը որ է երեք անգամ երեք, համարաբար աւետարանները կը խորհրդանշէ, Մատթէոս, Մարկոս եւ Լուկաս:

Տասներորդ խորանը, իններորդին դիմաց սուրբ եկեղեցւոյ հաստատութիւնն ու կատարելութիւնը կը հաւաստաբանէ որ վերցուց օրէնքներուն թերութիւնը, ստուերականը նշմարտութեան վերածեց. նախակարապետ Յովհաննէս արուեստակն էր արդարութեան արեգակին, կատարումն մարգարէից եւ սկիզբն առաքելոց: Ուրեմն ահադղներուն դիմաց կան ձկնափաղ թռչնագգիներ որոնք ձկնորս առաքելներուն խորհուրդը կը բացայայտեն. մարդոց որսորդներ եղան անոնք Տիրոջ հրահանգով, աւետարանին հաւատացողները առաջնորդելով ի մահուանէ ի կեանս: Իսկ մրտիմ, քաղի նմանող թռչունները Աւետարանիչներն են որոնք ծովամուխք եղան Աստուծային խորհուրդներուն եւ արքեպան Ս. Հոգւոյն յորդառատ վտակներէն եւ անոր թեւերով վերասլացեալ, նոյն կենսատու ջուրէն ըմպեց, բժշկութեան ցողը ցանցեցին ցամաք եւ հիւանդացեալ մարդոց հոգիներուն, առողջացնելու եւ անմահութեամբ ոռոգելու: Կարմիր ոտքերը կը ստուգեն թէ «գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն»: Զկնափաղներէն ոմանց պարանոցները եթէ միմեանց ոլորուած են ինչպէս նաեւ մրտիմ ձկնափաղ թռչուններուն պարանոցները, ցոյց կու տան Հին եւ Նոր Կտակարաններուն միաւորութիւնն ու մերձակայութիւնը:

Տասներորդ խորանը աւելի զարդարուն, շնորհաշուք եւ պայծառ է, վարդագոյն ներկուած, կապոյտը սպառած է զի հինը վերջացաւ, մեղեքնու եւ անգիտութեան, սուգի եւ տրտմութեան շրջանը աւարտեցաւ. ամէն ինչ նորոգուեցաւ, Քրիստոսի արեամբ ներկուելով: Ուրեմն եկաւ կամարին վրայ կանգնելու գլուխը՝ Քրիստոս, կատարուեցաւ Աստուծոյ խորհուրդը: Խաչին քարոզը տարածուեցաւ մինչեւ ի ծագս աշխարհի եւ ամբողջ աշխարհի վրայ Աստուածաբանուեցաւ խաչեալը ի փառս Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն:

Անշուշտ այս տասը խորանները վերնագոյն խորանին խորհուրդը ունին որը պիտի յայտնուի ի լրման յաւիտեանին, երբ վերջանայ զգայական աշխարհը եւ սկսի անտեսակ եւ անձեւ երկնային աւետիսը երբ ամէն ինչ կատարեալ ըլլայ, երբ նոր Նրուսադէմ երկինքէն իջնէ անպատմելիօրէն զարդարեալ եւ պաճուճեալ, ըստ Ս. Յովհաննէսի յայտնութեան: Բոլոր եկեղեցիները կը միանան պննագարդ գեղեցկութեամբ հարսնանալու Քրիստոսի, ընդունելու համար զայն յառազաստ փառաց: Այն ատեն ամէնքը իրենց հատուցումը կը ստանան արդար դատաւորէն, անմահ եւ անեզր յաւիտեանութեամբ եւ անհառօրէն կ'իմացուի Աստուած ամենայն յամենայնի: Տասը խորաններուն վրայ կ'երեւի բացափայլ պաճուճագարդ խաչը: Զի վերջին օրը հաւատացեալներս կը յուսանք, երկինքի ամպերուն վրայ փայլատակեալ լոյսով տեսնել մեր փրկութեան անօթը, եկեղեցւոյ պսակը, Աստուածային նշանը, ի պարծանս Քրիստոնէից. անհատներուն տագնապ, դեւերուն կործանման պատճառ:

Վերոյիշեալները պիտանագու կրնան ըլլալ ուսումնասիրող սրբազան մեր հայրերուն եւ եղբայրներուն առ այն թէ, ի գուր տեղ չէ որ գոյնզգոյն երանգներով

ծաղկուած են տասը խորախորհուրդ խորանները նախկին հայրերուն կողմէ այլ անոնք հոգեվարք իմաստով տեսան վերոյիշեալ ըստածները, տեսանելի նւթով առաջնորդուած, իմանալի գեղեցկութեան վայելչութիւնը տեսնելու համար, ըստ Պօղոս Առաքեալի որ կ'ըսէ. «անբերոյքք Աստուծոյ, երեւելեօքս իմացեալք տեսանին»:

Մովսիսաբար ահա կը մտնեն բազմաթիւ անծանօթ մշուշներով աւետարանի գրութիւններուն մէջ որպէս զի մեկնեմ, բանաւոր այս պատարագը ընծայեմ Զեզ: Տկար բազկաւ, մտփս սակաւատար սկուտեղով, փանափի խօսքերս Զեզ հոտ անուշից, ինծի փրկութիւն եւ պարտքերէ ազատութիւն ըլլայ: Հոգին սուրբ արժանի ընէ Զեզ եւ մեզ, երախտաւորներով, կենդանեօք եւ մեռելովք, արժանի ըլլալու արդարներու հետ դասուելու ի փառս եւ ի գովութիւն Աստուածութեան, գովելու եւ գոհաբանելու համար, այժմ եւ յաւիտեանս, ամէն.

ԶԱԻԷՆ ԱՐՔ. ԶԻՆԶԻՆԵԱՆ